

УДК 354:336.025

DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.2019.4.50>

О. В. Мошенець

Народний депутат України

ДЕТІНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИНИ: СУТНІСТЬ ТА УПРАВЛІННЯ

У статті визначено детінізацію економічних відносин як складний процес виведення корумпованої (не легальної) діяльності суб'єктів господарювання із «тіні» шляхом формування та реалізації ефективної державної політики, орієнтованої на нейтралізацію причин й проявів тінізації економічних відносин шляхом формування сприятливих умов для функціонування легальної діяльності. Встановлено, що реалізація податкової реформи й подолання заходів, які сприяють виникненню джерел тінізації економічних відносин, потребує розробки загальнодержавної стратегії сталого розвитку національної економіки. Визначені напрями активізації інструментів державної політики детінізації економічних відносин: дієвий державний контроль щодо цільового використання бюджетних ресурсів; сприяння ефективному функціонуванню судової системи; перегляд й практичне врахування науково регламентованих заходів щодо детінізації економічних відносин; зростання обсягів виробництва й експорту вітчизняних продуктів промисловості; належний рівень працевлаштування; імплементація прозорої системи щодо взаємовідносин між представниками органів державної влади й громадськістю. Запропоновано під державною політикою управління детінізацією економічних відносин розглядати складний процес реалізації заходів відповідним державним суб'єктом управління, які сформовані на загальних принципах й функціях управління та передбачають використання основних суспільно-політичних, законодавчих, організаційно-адміністративних, соціально-економічних форм, дієвих методів, засобів й інструментів. Визначено, що результативність державної політики управління детінізацією економічних відносин є похідною від безпосередньої спроможності держави формувати сприятливі умови задля підвищення ділової активності суб'єктами господарювання в легальному секторі економіки шляхом покращення інвестиційного й бізнес-клімату в державі загалом й формуванню інституційного середовища. Виведення із тіні капіталів дозволить суттєво підвищити національний інноваційно-інвестиційний потенціал та рівень його реалізації, що матиме позитивний ефект для фінансово-бюджетної сфери.

Ключові слова: детінізація, економічні відносини, управління, державна політика, тіньові операції.

Постановка проблеми. Динамічне зростання тіньових економічних відносин безпосередньо призводить до розриву налагоджених зв'язків між бізнесом та представниками органів державної влади. Насамперед це проявляється у впливі тіньових операцій на впровадження реформ соціально-економічного розвитку країни: генерація інноваційних механізмів алокації ресурсів і влади; специфічна особливість комунікації працівників із засобами виробництва; особливості налагодження розподільних відносин в економіці. У сучасній національній соціально-економічній й суспільно-політичній реальності ключову роль також відіграють інструменти корпоративного управ-

ління. Імплементація засад таких інструментів у перехідній економіці є належним чином відомі. Функціонування квазі-державних та квазі-корпорацій спричиняє виникнення диспропорцій у господарській структурі, визначеній динаміці цін, фінансових операціях тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найвагоміший внесок у розробку наукових підходів до детінізації економічних відносин здійснено такими вітчизняними й світовими дослідниками, як: О. Барановський, Ф. Бретт, Д. Буркальцева, З. Варналій, В. Вишневська, Дж. Гросман, О. Дяченко, І. Мазур, В. Мандибура, В. Ребкало, Т. Рейтер, Дж. Робінсон, Г. Рябцев, Р. Седдіг, М. Флейчук та іншими.

Водночас узагальнення досягнень сучасної управлінської думки засвідчує, що й досі залишається сукупність проблем, яка не отримала належного вирішення. Це уповільнює збалансоване відтворення та результативність функціонування державної політики детінізації економічних відносин в Україні.

Мета статті полягає в обґрунтуванні змісту детінізації економічних відносин та представленні напрямів її управління.

Виклад основного матеріалу. Проводячи дослідження природи тіньової економіки варто пам'ятати про зростання рівня кримінальності такого явища, активізації суспільної небезпеки. Враховуючи вище викладене доцільно у системі економічних відносин виділити парадигму щодо підвищення рівня тінізації економіки, що орієнтована на проведення дослідження факторів, механізмів управління таким явищем, а також попередження й нейтралізація різного роду суспільно-небезпечної активності.

У наукових дослідженнях в сфері державного управління і подолання проявів тіньової економіки використовується також термін «криміналізація квазі-економіки», який представляється як непродуктивний сектор організації тіньової економічної діяльності, що є пов'язаною із незаконним перерозподілом отриманих доходів та майна громадян, як результат пограбування, певного розбою, крадіжки тощо [1].

Провівши науковий аналіз вітчизняної і зарубіжної літератури, визначено, що поняття «детінізація економіки» є практично українською й майже не має своїх аналогів у зарубіжних наукових джерелах. Деколи використовується така категорія у наукових доробках російських дослідників, які деколи використовують різні поняття «протидії тіньовій економіці» й «боротьби з тіньовою економікою». Поняття «детінізація економіки» у перекладі «unshadowing», «deshadowing», однак їх визначення не представлено у зарубіжних економічних словниках. Зарубіжні дослідники не досліджують напрями «детінізації» і боротьби із тіньовою економікою, а безпосередньо зосереджують увагу різним практичним аспектам

щодо такої протидії, насамперед, ухиленнях від оподаткування, провадження незаконних видів діяльності, корупції тощо.

У свою чергу в Україні термін «детінізація економіки» набуло більш широкого використання у багатьох наукових дослідженнях і має декілька підходів до його представлення. Дослідниця Д. Буркальцева під детінізацією економіки розглядає цілісну систему дій, орієнтовану насамперед на нейтралізацію й знищення причин і передумов виникнення тіньових явищ і процесів [2, с. 218]. Такий підхід заслуговує на подальше вивчення, адже акцентує увагу на формуванні умов, за яких відповідні суб'єкти господарювання насамперед будуть зацікавлені у використанні лише прозорих й «дозволенних» методів організації економічної діяльності.

І. Мазур досліджує детінізацію економіки із точки зору інституціонального підходу, визначаючи її як формування такого інституційного середовища, у якому тіньова економіка насамперед була б неефективною [3, с.217]. Таким чином, у даному аспекті можна говорити, що на етапі впровадження діючих конструктивних змін у соціально-економічній діяльності суб'єктів господарювання можна досягти належного підприємницького клімату, що націлений на активізацію економічних стимулів для розвитку тіньових економічних відносин будуть практично зведені до мінімуму [4].

Ґрунтовне представлення даного поняття, яке інтерпретує його багатогранність, структурованість знаходиться у наукових працях професора З. Варналія [5], який під детінізацією економіки розуміє сукупність макро- й мікрорівневих організаційно-економічних, адміністративно-управлінських, техніко-технологічних й законодавчих, заходів держави у сфері формування соціально-економічних засада щодо налагодження взаємовідносин між відповідними учасниками виробничо-господарського обігу товарів, прав, певних дій із тіньовими процесами, тобто із різних причин відповідно невраховуваного державою, фактичного економічного обігу, розбудови організаційно-інституційної інфраструктури щодо превентивного впливу задля нейтраліза-

ції причин й умов, які орієнтовані на відтворення виникаючих джерел розвитку тіньових економічних відносин.

Пріоритетним завданням для забезпечення ефективної детінізації економічних відносин, на його думку, повинно стати значне зниження встановленого рівня тінізації на основі формування належних умов для своєчасного залучення тіньового капіталу до легального сектору економіки примножуючи цим самим обсяги національного багатства країни. Таким чином виведення із тіні капіталів дозволить суттєво підвищити національний інноваційно-інвестиційний потенціал та рівень його реалізації, що матиме позитивний ефект для фінансово-бюджетної сфери, дозволить значно зміцнити показники стабільності й зорієнтованості національної економіки на сталий розвиток, зміцнення національної безпеки країни [6].

Здійснений аналіз наукових підходів до представлення змісту державної політики управління детінізацією економічних відносин дає підстави акцентувати увагу на те, що ключовими серед них, є насамперед сукупність макро- й мікрорівневих організаційно-економічних, інституційно-управлінських, техніко-технологічних й законодавчих, заходів держави, орієнтованих на нейтралізацію й викорінення можливих причин й передумов виникнення тіньових явищ й процесів, формування сприятливих умов з метою залучення різного роду тіньових капіталів до легальної економіки й поступове примноження обсягів національного багатства, сприяння сталості соціально-економічного розвитку насамперед за рахунок імплементації засобів ринкового регулювання, проведення податкової реформи, активізації інструментів боротьби із корупційними проявами, налагоджена взаємодія між державними й приватними суб'єктами у напрямку формування дієвих державних інституцій й використання відповідних інформаційно-комунікаційних технологій для забезпечення контролю над сукупністю основних категорій, галузей й сфер національної економіки, проведення легалізації фінансових потоків безпосередньо та ринку праці із оптимальним використанням досвіду країн ЄС.

Таким чином, результативність державної політики управління детінізацією економічних відносин є похідною від безпосередньої спроможності держави формувати сприятливі умови задля підвищення ділової активності суб'єктами господарювання в легальному секторі економіки шляхом покращення інвестиційного й бізнес-клімату в державі загалом й формуванню інституційного середовища, для якого прояви тіньових економічних відносин були б неефективними. Таким чином процес детінізації економічних відносин матиме належну результативність лише за умови формування державою стійких сприятливих умов у сфері підвищення вітчизняними суб'єктами господарювання економічної активності саме у легальному секторі економіки поліпшуючи цим самим інноваційно-інвестиційний й підприємницький клімат в державі і розбудові інституційного середовища у якому прояви тіньових економічних відносин стали б не результативними.

Проводячи узагальнення економічної думки із досліджуваної проблематики, пропонуємо визначити детінізацію економічних відносин як складний процес виведення корумпованої (не легальної) діяльності суб'єктів господарювання із «тіні» шляхом формування та реалізації ефективної державної політики, орієнтованої на нейтралізацію причин й проявів тінізації економічних відносин шляхом формування сприятливих умов для функціонування легальної діяльності, реалізації податкової реформи й подоланням заходів, які сприяють виникненню джерел тінізації економічних відносин, що орієнтовано на розробку загальнодержавної стратегії сталого розвитку національної економіки шляхом активізації сукупності інструментів державної політики:

- дієвий державний контроль щодо цільового використання наявних бюджетних коштів;
- вмотивованість всіх представників різних гілок влади у підтримці намірів щодо легалізації тіньових потоків;
- сприяння ефективному функціонуванню судової системи, відповідних органів прокуратури й МВС України;
- перегляд й практичне врахування науково регламентованих заходів щодо

детінізації економічних відносин за визначений часовий період;

- зростання обсягів виробництва й експорту вітчизняних продуктів промисловості, які відповідають європейським стандартам щодо якості;

- належний рівень працевлаштування та розмір офіційної заробітної плати, соціального страхування й безпеки праці;

- імплементація прозорої системи щодо взаємовідносин між представниками органів державної влади й суспільством на сучасному ринку господарських рішень, кадрової політики, державного захисту, виборчої системи тощо.

Держава як об'єкт управління сформувалася із організаційного представлення її як головної структуроутворюючої сфери суспільства. Тобто вона постійно розвивається паралельно із суспільством, адже насамперед має відповідати його соціально-економічним потребам. Це належним чином приводить до розвитку процесів державотворення, внесення глобальних змін у представлення й законодавче закріплення:

- різні форми державного правління; суспільно-політичного режиму;

- адміністративно-територіального устрою;

- завдань, головних цілей й функцій держави, визначення їх пріоритетності;

- проведенню розподілу повноважень між різними гілками й органами державної влади;

- функціональна приналежність органів державної влади;

- проведення коригування базових завдань та функцій для органів державної влади.

Важливе значення у формуванні та реалізації державної політики управління детінізацією економічних відносин є історичний розвиток національної економіки, де певні етапи зростання не легальної економічної діяльності припадають безпосередньо на різні переломні моменти для економічної історії, а саме: епоха меркантилізму передбачає антимонопольне неофіційне виробництво; контрабандна торгівля й работоргівля на етапі зникнення рабовласницького господарства; етап розкрадання державно-кооператив-

ної власності, яка сформувалась за період функціонування радянської моделі директивно-планової економіки; характерний для країн з перехідною економікою сучасний неофіційний сектор.

Пріоритетність державної політики управління детінізацією економічних відносин, реалізації соціально-економічної політики загалом, реалізація цільових соціально-економічних й інших програм актуалізує необхідність формування належного середовища для удосконалення інструментів державної політики управління детінізацією економічних відносин.

Отже, запропоновано під державною політикою управління детінізацією економічних відносин розглядати складний процес реалізації заходів відповідним державним суб'єктом управління, які сформовані на загальних принципах й функціях управління та передбачають використання основних суспільно-політичних, законодавчих, організаційно-адміністративних, соціально-економічних форм, дієвих методів, засобів й інструментів функціонування державної політики у сфері детінізації економічних відносин й досягнення визначеної мети та врегулювання протиріч.

Висновки. Одним з переважаючих напрямів державної політики являється протидія тіньовій економіці та створення й забезпечення раціональної роботи відповідних механізмів. Висновки узагальнення діючих підходів до окреслення поняття «тіньова економіка» говорить про те, що не враховуючи їх різноманіття, все ж переважна більшість авторів схиляються до того, що визначальними властивостями тіньової економіки є: опублікована незареєстрованість; неконтрольованість; знаходження не в межах системою статистичного обліку; існування поза оподаткуванням; схильність до нелегальної (злочинної, кримінальної) функціонування тощо. Засоби державної політики детінізації економічної діяльності становлять собою комплексний механізм державного управління, елементами якої є конкретні механізми керування (організаційно-економічний, політичний та нормативно-правовий, інформаційно-аналітичний й моти-

ваційний тощо), які в об'єднанні здатні гарантувати реалізацію збалансованої та доцільності державної політики ліквідації тінізації економічних відносин.

Список використаної літератури:

1. Мандибура В.О. „Тіньова” економіка України та напрями законодавчої стратегії її обмеження. К.: Парламентське в-во, 1998. 135 с.
2. Буркальцева Д. Д. Методологія розрахунку інтегральних показників безпеки за сферами економіки. Проблеми економіки транспорту : Збірник наукових праць Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна. 2013. Вип. 6. С. 107-111.
3. Мазур І.І. Детінізація економіки як пріоритет економічної безпеки України. *Стратегічні пріоритети*. №3 (8). 2008. С.76-83.
4. Флейчук М. І. Взаємообумовленість тінізації, корупції і показників зростання економіки. Зб. наук. пр. “Економічний простір”. Дніпропетровськ : ПДАБА, 2010. № 36. С. 109-121.
5. Варналій З.С. Теоретичні засади детінізації економіки України. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2014. №1. С.46-53.
6. Вишнеvsька В.О. Тінізація і гарантування економічної безпеки держави. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Випуск 13. С.110-112.

Moshenets O. De-shadowing of economic relations: essence and management

The article defines the de-shadowing of economic relations as a complex process of removing corrupt (illegal) activities of economic entities from the «shadow» by forming and implementing effective public policy aimed at neutralizing the causes and manifestations of shadowing economic relations by creating favorable conditions for legal activities. It is established that the implementation of tax reform and overcoming measures that contribute to the emergence of sources of shadowing of economic relations, requires the development of a national strategy for sustainable development of the national economy. The directions of activation of the instruments of the state policy of de-shadowing of economic relations are determined: effective state control over the targeted use of budgetary resources; promoting the effective functioning of the judiciary; revision and practical consideration of scientifically regulated measures to de-shadow economic relations; growth of production and exports of domestic industrial products; appropriate level of employment; implementation of a transparent system for the relationship between government officials and the public. It is proposed to consider under the state policy of de-shadowing economic relations the complex process of implementation of measures by the relevant state entity, which are formed on the general principles and functions of management and provide for the use of basic socio-political, legislative, organizational-administrative, socio-economic forms, effective methods, tools and instruments. It is determined that the effectiveness of the state policy of de-shadowing economic relations is derived from the direct ability of the state to create favorable conditions for business activity in the legal sector by improving the investment and business climate in the country and the institutional environment. Withdrawal from the shadow of capital will significantly increase the national innovation and investment potential and the level of its implementation, which will have a positive effect on the financial and budgetary sphere.

Key words: de-shadowing, economic relations, management, state policy, shadow operations.